

Aan: Ministerie van Buitenlandse Zaken
Van: Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek

Datum: 21-03-2018
Contactpersoon: Eric Beerkens
Telefoon: +31 70 349 41 09
E-mail: e.beerkens@nwo.nl

Betreft: Vernieuwd Beleid Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking

Nederland en de rest van de wereld zien zich geplaagd voor grote en onderling samenhangende uitdagingen. Demografische ontwikkelingen in de wereld gaan onder meer gepaard met conflicten, migratiestromen, de uitputting van natuurlijke hulpbronnen en klimaatverandering. Er zijn grenzen aan wat de aarde te bieden heeft en hiermee zorgvuldig omspringen vraagt onder meer om een nieuwe invulling van het begrip 'groei', het ontwikkelen van nieuwe energiebronnen, nieuwe manieren om de wereldbevolking te voeden en nieuwe methoden om conflicten te beslechten en samenwerking te bevorderen. Om inclusieve en bestendige oplossingen te vinden voor deze mondiale en samenhangende uitdagingen zijn in 2015 de *sustainable development goals* (SDGs) opgesteld.

Om deze doelen te behalen is een sterk kennisfundament essentieel. Wetenschappelijk kennis op het gebied van mondiale uitdagingen en ontwikkelingsvraagstukken levert een bijdrage aan het beleid van het Ministerie van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking. Bovendien zijn door wetenschappelijke samenwerking gekenmerkt door interdisciplinariteit, co-creatie en vraagsturing, lokaal vele maatschappelijke en technologische innovaties tot stand gekomen.

Wij willen via deze bijdrage benadrukken dat het stimuleren en genereren van nieuwe wetenschappelijke kennis noodzakelijk is om te komen tot oplossingen voor de complexe mondiale problemen waar we voor staan. Door een interdisciplinaire aanpak en een proces van co-creatie met maatschappelijke en economische actoren verwachten wij dat de wetenschap een substantiële bijdrage kan leveren aan het BHOS beleid van het Ministerie. Kennis van de lokale context is van groot belang om met onderzoek te kunnen bijdragen aan de mondiale vraagstukken van de SDGs en om kennis te kunnen toepassen. Samenwerking met lokale onderzoekers en maatschappelijke stakeholders in de minder ontwikkelde delen van de wereld draagt bovendien wederzijds bij aan het versterken van onderzoekscapaciteit.

Het belang van kennis voor het BHOS beleid

Grondige wetenschappelijke kennis over grensoverschrijdende maatschappelijke uitdagingen en ontwikkelingsvraagstukken kan op verschillende wijzen het BHOS beleid ondersteunen. Allereerst willen we hierbij wijzen op de noodzaak van een stabiele en hoogwaardige kennisinfrastructuur op het gebied van de grote vraagstukken die voor het BHOS beleid van

belang zijn. Door het mogelijk maken van wetenschappelijk onderzoek op relevante terreinen mobiliseert het Ministerie een kritische academische gemeenschap die voor toekomstig beleid geconsulteerd kan worden. Het verdwijnen van deze gemeenschap kan op de lange termijn leiden tot een vermindering van het lerende vermogen van het Nederlandse BHOS veld.

Een tweede reden waarom er een belangrijke plek ingeruimd moet worden voor wetenschappelijke kennis in het toekomstige BHOS beleid is dat onderzoeksresultaten op een directe wijze kunnen bijdragen aan verbeteringen in de lokale praktijk. In het via en door NWO gefinancierde wetenschappelijke onderzoek dat door WOTRO wordt beheerd staan wetenschappelijke kwaliteit en maatschappelijke relevantie voorop. Via een Theory of Change en Impact Pathways worden uiteindelijke veranderingen in lokale omstandigheden nadrukkelijk meegenomen in de onderzoeksprojecten. Door ook de relevante lokale stakeholders in de onderzoeken te betrekken wordt bovendien bijgedragen aan het creëren van maatschappelijke, economische en politieke netwerken waardoor ook op langere termijn effecten voelbaar blijven. De directe betrokkenheid van de private sector in het onderzoek stimuleert bovendien de economische ontwikkeling en kan daarmee ook een positieve bijdrage leveren aan de toekomstige handel met de betreffende landen. Daarnaast dragen de onderzoeksprojecten bij aan de lokale academische capaciteitsopbouw doordat onderzoekers van lokale universiteiten en kennisinstellingen bij de onderzoeken betrokken worden. Voor de lage- en middeninkomenslanden is een sterke academische sector ook een voorwaarde voor verdere economische en sociale ontwikkeling.

Ook de toegang tot de resultaten van dat onderzoek is hierbij cruciaal. Open access (zowel tot publicaties als onderliggende data) zijn daarom juist voor capaciteitsopbouw in lage en middeninkomenslanden van wezenlijke betekenis. Het regeerakkoord in Nederland stelt dat *open access* en *open science* voor wetenschappelijk onderzoek de norm worden. Ook bij het verder vormgeven van het BHOS beleid zou dat moeten gelden. Het departement zou zich daarbij kunnen laten inspireren door vakdepartementen die reeds over een *open access* strategie beschikken.

Tenslotte willen we hier wijzen op de waarde van wetenschappelijk onderzoek voor het beleid. Een goed geïnformeerd en *evidence-based* beleid zal uiteindelijk bijdragen tot betere kwaliteit van het beleid en tot meer effectieve beleidsinterventies. Hiervoor kan het beste ruimte gegeven worden aan een ketenbenadering waarin fundamenteel, strategisch, praktijkgericht en innovatiegericht onderzoek met elkaar worden verbonden. Fundamenteel en strategisch onderzoek zijn nodig om een sterke kennisinfrastructuur in stand te houden maar zijn ook nodig voor een goede voeding voor beleid. Zij vormen de basis voor het praktijkgericht en innovatiegericht onderzoek dat meer gericht is op directe beleidsinterventies en aanbevelingen.

Wij pleiten daarom voor een versterking van de wetenschappelijke kennis rondom de complexe mondiale problemen waar de wereld voor staat. Door middel van een interdisciplinaire aanpak, co-creatie en co-design kan deze kennis leiden tot kwaliteitsversterking van het BHOS beleid en tot directe kennisbenutting en capaciteitsopbouw in lage en middeninkomenslanden.

SDGs als kader

Inhoudelijk gezien pleiten we zoveel mogelijk voor een koppeling aan de Sustainable Development Goals. Deze spelen een steeds belangrijkere rol in de diverse nationale en internationale onderzoekagenda's en bieden een goed vehikel om op een integrale wijze naar inclusieve mondiale ontwikkeling te kijken. NWO-WOTRO heeft daarom in het kader van de Nationale Wetenschapsagenda de route 'SDGs voor inclusieve mondiale ontwikkeling' ontwikkeld, met het Ministerie van Buitenlandse Zaken als medetrekker van deze route. Wij adviseren het Ministerie om deze medetrekkersrol te blijven vervullen en goed aangesloten te blijven bij de NWA in het algemeen en de route 'SDGs voor inclusie mondiale ontwikkeling' in het bijzonder. In het kader van deze NWA route is in 2017 een programma gestart waarin de systeembenadering van de SDGs centraal staat (Tackling Global Challenges through Use-Inspired Research).

Thema's als voedselzekerheid, water, vrouwenrechten en seksuele- en reproductieve gezondheid, veiligheid en rechtsorde en inclusieve en duurzame economische groei kunnen binnen dit bredere SDG raamwerk worden voortgezet. Het beleid op deze thema's is na 2011 ingezet en wij zien op deze onderwerpen kennisgemeenschappen tot stand komen die een belangrijke bijdrage leveren aan het huidige en toekomstige beleid. Het ontstaan van dergelijke kennisgemeenschappen en het benutten hiervan neemt tijd. Wel moet beter bekeken worden hoe de kennis die hieruit voortkomt beter kan worden ingezet om het nationale BHOS beleid te versterken.

De Sustainable Development Goals bieden een samenhangend raamwerk voor een internationale aanpak. Deze doelstellingen dwingen ons om op een meer integrale wijze te kijken naar mondiale uitdagingen en te kijken naar de wisselwerking en de samenhang tussen de verschillende doelstellingen. Het is daarom belangrijk om ook naar clusters van SDGs te kijken en naar SDG overkoepelende thema's (bijvoorbeeld big data, governance, migratie, innovatie). Onderzoek op dit vlak kan juist de integraliteit van en interactie tussen SDGs analyseren en op deze wijze een bijdrage leveren aan een betere implementatie van het SDG beleid. De onderwerpen die hoog op de agenda van het Ministerie staan, zoals armoede, migratie, terreur, klimaatadaptatie en inclusieve economische ontwikkeling, richten zich op meerdere SDGs en vragen daarom om een meer integrale, interdisciplinaire benadering.

Kennis en diplomatie

Als Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek hechten we ook veel waarde aan de samenwerking met het Ministerie op het gebied van science diplomacy. Het versterken van het kennisfundament voor een sterk buitenlandbeleid (*science in diplomacy*) en het inzetten van internationale wetenschappelijke samenwerking ten behoeve van de aanpak van lokale en mondiale problemen (*science for diplomacy*) zijn wat ons betreft belangrijke elementen van een science diplomacy strategie. Samenwerking met de diplomatieke posten in het buitenland is wat ons betreft ook cruciaal voor een goede positionering van Nederland als kennis- en innovatieland (*diplomacy for science*).

Ten slotte willen we nog wijzen op een recent initiatief van NWO dat voor het Nederlandse BHOS beleid ook mogelijkheden biedt. Om de zichtbaarheid van de Nederlandse wetenschap in het buitenland te vergroten, en om het bereiken van de *sustainable development goals* te

ondersteunen, zal NWO naar Brits voorbeeld¹ het 'Merian Fund' instellen. Participatie in dit fonds vanuit het Ministerie van Buitenlandse Zaken – en andere ministeries en organisaties als de Nuffic en RVO – kan leiden tot een meer herkenbaar en gestroomlijnd kennisbeleid in de landen waar het BHOS beleid zich op richt.

Vragen

Hieronder vindt u de antwoorden van NWO op de specifieke vragen die het Ministerie stelt. Wij zien ons zelf niet als experts op de ontwikkelingsvraagstukken die u hieronder schetst. Wij kunnen echter wel de hoogwaardige wetenschappelijke kennis die voor oplossingen nodig is mobiliseren.

Vraag 1 van 9 Voorkomen van conflict en instabiliteit

Nederland richt zich op het voorkomen van conflicten en het aanpakken van grondoorzaken van instabiliteit in de fragiele regio's rond Europa. De nadruk ligt hierbij op 'legitieme stabiliteit'. Sociale cohesie tussen bevolkingsgroepen is daarvoor nodig en burgers die bestaande structuren en instituties erkennen. Een stabiele omgeving waarin mensen zich veilig voelen is een voorwaarde voor duurzame ontwikkeling.

Daarnaast geeft het kabinet prioriteit aan het versterken van bescherming en opvang van ontheemden in de regio. Nederland heeft oog voor de nood in de wereld en de hulp aan vluchtelingen zal dan ook worden verhoogd. De Nederlandse inzet zal naast directe noodhulp meer dan voorheen ook gericht zijn op weerbaarheid, preventie en toegankelijkheid. Nederland draagt bij aan noodhulp via professionele humanitaire organisaties van de VN, het Rode Kruis en de Dutch Relief Alliance en geeft daarbij gehoor aan specifieke oproepen van de VN voor bijdragen aan langdurige crises zoals in Syrië, Irak, Jemen, de Hoorn van Afrika, de Sahel en het Grote Merengebied.

Vraag 1: Hoe kan Nederland (overheid, bedrijfsleven, sociale ondernemingen, maatschappelijk middenveld, kennisinstellingen) op de thema's voorkomen van conflicten en instabiliteit, opvang in de regio en noodhulp meer resultaten bereiken?

Op dit thema is een stevig kennisfundament noodzakelijk. Een gedegen kennis van lokale omstandigheden enerzijds en kennis op het gebied van veiligheid en rechtsorde anderzijds, zijn noodzakelijk om tot de juiste beleidsinterventies te komen.

De wetenschap kan hier ook een diplomatieke rol vervullen. Door op wetenschappelijk gebied met verschillende partijen in fragiele regio's samen te werken kunnen de buitenlandse betrekkingen met deze landen worden versterkt. De NWA route Conflict en Cooperatie en SDG 16 (Peace, justice and strong institutions) bieden daar goede ingangen voor.

Vraag 2 van 9 Jeugdwerkgelegenheid

Prognoses wijzen uit dat het aantal Afrikaanse jongeren (15-24 jaar) tussen 2015 en 2050 zal verdubbelen van 230 miljoen tot meer dan 460 miljoen, en dat in 2050 de helft van de Afrikaanse bevolking jonger zal zijn dan 25. Zonder ingrijpende maatregelen blijft de groei

---

¹ De Britten hebben in 2014 het Newton Fund gelanceerd met als doelstelling: '*The Newton Fund's aim is to develop science and innovation partnerships that promote the economic development and welfare of collaborating countries. It is part of the UK's official development assistance (ODA).*' In 2015 is bovendien het Global Challenges Research Fund gelanceerd. Dit fonds richt zich op wetenschappelijk onderzoek dat het Britse ODA beleid versterkt en wil op die manier bijdragen aan de Sustainable Development Goals.

van de werkgelegenheid ver achter bij de bevolkingsgroei. Verbetering van het economisch perspectief van jongeren in Afrika en het Midden-Oosten is hard nodig om migratie aan te pakken en radicalisering te helpen voorkomen.

Vraag 2: Hoe kan Nederland (overheid, bedrijfsleven, sociale ondernemingen, maatschappelijk middenveld, kennisinstellingen) de bevolkingsgroei in Afrika het best adresseren en werkgelegenheid onder jongeren in Afrika en het Midden-Oosten stimuleren?

Kennisinstellingen kunnen een bijdrage leveren aan de kansen voor jongeren in het Midden Oosten en Afrika door internationale wetenschappelijke- en onderwijs samenwerking. Academische capaciteitsopbouw maakt hier onderdeel van uit. De vooruitgang in deze landen moet gezocht worden in kennis en vooral kennis die aansluit op de specifieke behoefte van het land. Dit vraagt om toegankelijk onderwijs van de primaire tot de tertiaire sector. Het wetenschappelijke onderwijs en onderzoek vormt daarbij een belangrijk onderdeel.

De door Nuffic en NWO vormgegeven onderwijs en onderzoekssamenwerking – in de toekomst onder meer via het Merian Fund – zou versterkt kunnen worden door aan onderzoeksprogramma's 'proof of concept-subsidies' te koppelen waardoor jonge PhD's en postdocs in de eigen samenleving hun opgedane kennis naar de markt kunnen brengen.

Verder zal ook het Nederlandse beleid op het gebied van seksuele en reproductieve gezondheid en rechten een belangrijke rol blijven spelen op dit thema. Het huidige SRHR onderzoekprogramma van NWO-WOTRO probeert juist bij te dragen aan het Nederlandse SRHR beleid en heeft daarbij speciale aandacht voor de positie van jongeren. Via het programma 'Research for Inclusive Development in Sub-Saharan Africa' stimuleert NWO ook onderzoek dat moet leiden tot adviezen en beleidsaanbevelingen voor meer inclusieve ontwikkeling.

De relatie tussen de omstandigheden in Afrika enerzijds en migratiestromen naar Europa anderzijds verdient nader onderzoek. De impliciete assumptie dat verbeterde omstandigheden in Afrika leiden tot minder migratie naar en minder radicalisering in Europa wordt niet altijd door migratiestudies bevestigd. Het in samenhang bestuderen van ontwikkelingen en beleid in zowel Afrika als Europa kan hier betere inzichten verschaffen in deze relatie.

Vraag 3 van 9 **Verminderen van armoede en ongelijkheid**

We zien de resultaten van de wereldwijde samenwerking: extreme armoede en honger zijn teruggedrongen; kindersterfte neemt af en we worden ouder dan ooit. Een historisch aantal kinderen gaat naar school. Dat is te danken aan economische ontwikkeling, ontwikkelingssamenwerking en wetenschappelijke vooruitgang. Maar economische ongelijkheid neemt tegelijkertijd toe.

Daarnaast staan, na een periode van bijna wereldwijde versterking van fundamentele rechten, democratie en vrijheden in veel landen onder druk. De vorderingen op het gebied van gelijke rechten en kansen voor vrouwen zijn traag en beperkt. Organisaties die opkomen voor mensenrechten en rechten van minderheden lopen op veel plaatsen gevaar. Het ontwikkelingsperspectief van landen, met name in Sub-Sahara Afrika, wordt uitgehold door een vicieuze cirkel van instabiliteit, bevolkingsgroei, werkloosheid (met name onder jongeren) en klimaatverandering. Deze trends vormen een bedreiging voor de sociale samenhang in meerdere landen, en voor Nederland.

Nederlandse ontwikkelingssamenwerking richt zich momenteel op voedselzekerheid en landbouw, water; seksuele en reproductieve gezondheid en rechten (bijvoorbeeld voorbehoedsmiddelen, veilige abortussen), en veiligheid en rechtsorde. Zoals ook in het regeerakkoord wordt aangekaart zal het vernieuwde beleid een grotere nadruk leggen op het aanpakken van onderliggende oorzaken van instabiliteit, armoede, ongelijkheid en

irreguliere migratie, met een extra aandacht voor de meest kwetsbaren zoals vrouwen en kinderen.

Vraag 3: Welke nieuwe aandachtsgebieden zou het kabinet kunnen identificeren? De middelen zijn beperkt dus we moeten kiezen, daarom ook aan u de vraag: welk aandachtsgebied behoeft minder nadruk?

Veel van de huidige beleidsthema's zijn gerelateerd aan de onderliggende oorzaken van instabiliteit, armoede en ongelijkheid. Met name voedselzekerheid en landbouw, gezondheid en rechtszekerheid verdienen ook in het nieuwe beleid een belangrijke plaats.

Voedselzekerheid en landbouw sluiten goed aan op de behoeftes in het mondiale zuiden en op dit thema heeft Nederland bewezen dat het veel te bieden heeft. Dit thema is bovendien belangrijk voor het Nederlandse handelsbeleid en daarom is een goede link met de Topsector Agri & Food van belang.

Een brede benadering van *Global Health*, inclusief aandacht voor seksuele en reproductieve rechten en gezondheid, toegang tot medicijnen en armoede-gerelateerde ziektes sluit aan op de SDGs, de NWA en de sterktes van het Nederlandse medische onderzoek.

Het Nederlandse onderzoek op het gebied van veiligheid en rechtszekerheid en het onderzoek naar inclusieve ontwikkeling in lage- en middeninkomenslanden kent een sterke basis in Nederland. Het onderzoek dat in co-creatie met lokale partners tot stand is gekomen laat een sterke maatschappelijke en wetenschappelijke impact zien. In de toekomst is vooral meer inzicht nodig in de wijze waarop sociale samenhang in lage- en middeninkomenslanden wordt bevorderd en de economische en gedragsfactoren die aan die samenhang ten grondslag liggen.

Van groot belang is ook de opbouw van een goede kennisinfrastructuur in de lage en midden inkomens landen als basis voor ontwikkeling, maar ook om te komen tot een krachtige en zelfbewuste intellectuele elite. Hierbij kan samenwerking op wetenschappelijk gebied een belangrijke rol spelen, juist wanneer thema's worden gekozen die een relatie hebben met democratie, rechtsorde, mensenrechten en burgerschap.

Vraag 4 van 9 Verduurzamen

Het kabinet wil de internationale actie tegen klimaatverandering versterken en zet in op vergroting van de weerbaarheid tegen de effecten van klimaatverandering (SDG13). Het nieuwe nationale klimaatfonds zal zich op deze beide aspecten richten, waarbij wordt ingezet op het mobiliseren van private bijdragen in samenwerking met het (Nederlandse) bedrijfsleven. Nederland wil ertoe bijdragen dat in de periode naar 2030 vijftig miljoen mensen toegang krijgen tot hernieuwbare energie (SDG7). Ook activiteiten op het gebied van duurzaam waterbeheer (SDG6) en klimaatbestendige landbouw in kwetsbare gebieden (SDG2) dragen bij aan de klimaatdoelstellingen van het akkoord van Parijs.

Vraag 4: Welke innovatieve oplossingen kan de Nederlandse overheid, NGO's en het bedrijfsleven stimuleren om 1) CO₂-emissies terug te dringen (klimaatmitigatie) en 2) samenlevingen helpen zich aan te passen aan klimaatverandering (klimaatadaptatie)?

Klimaatadaptatie en –mitigatie zijn mondiale uitdagingen die hoog op de wetenschappelijke agenda staan. In het wetenschappelijk onderzoek naar deze thema's moeten de handen mondiaal ineengeslagen worden. NWO kan hierbij – bijvoorbeeld via het 'Merian Fund' – de link leggen met belangrijke onderzoeksfinanciers elders ter wereld opdat de middelen voor interdisciplinair wetenschappelijk onderzoek naar klimaatadaptatie en –mitigatie efficiënt ingezet kunnen worden.

Vraag 5 van 9 **Verduurzamen**

De Nederlandse inzet voor de mondiale verduurzaming van productie, handel en investeringen (SDG8 en SDG12) ligt op het snijvlak van buitenlandse handel en ontwikkelingssamenwerking. De grootste uitdagingen op het gebied van sociale en ecologische verduurzaming van productieprocessen liggen in ontwikkelingslanden. Om duurzame inclusieve markten te creëren zijn partnerschappen van bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties, kennisinstellingen en de overheid nodig (SDG17).

Vraag 5: Waar liggen volgens u kansen om in productie, handel en investeringen vooruitgang te boeken op maatschappelijke uitdagingen op sociaal vlak (zoals betere arbeidsomstandigheden, hogere lonen, extra kansen voor vrouwen en jongeren) of op ecologisch vlak (zoals water, klimaat, biodiversiteit)?

Deze vraag laat duidelijk de samenhang tussen de verschillende SDGs zien. Economische vooruitgang is direct gerelateerd aan maatschappelijke omstandigheden en ecologische uitdagingen. Dit illustreert nogmaals de noodzaak van een systeembenadering van de SDGs en een beter inzicht in de interacties tussen de verschillende SDGs. In Nederland is veel ervaring opgedaan met interdisciplinair onderzoek naar mondiale vraagstukken en die ervaring kan ook hier benut worden.

Vraag 6 van 9 **Eerlijke handel**

In het regeerakkoord staat dat het kabinet actief zal inzetten op eerlijke vrijhandel, exportbevordering en handelsverdragen, die rekening houden met VN-standaarden en rechtszekerheid.

Vraag 6: Heeft u concrete suggesties voor hoe het kabinet kan bevorderen dat internationale handel en investeringen bijdragen aan de Duurzame Ontwikkelingsdoelen?

Ook hiervoor is een integrale benadering van de Duurzame Ontwikkelingsdoelen nodig. Handel en duurzame ontwikkeling kunnen elkaar ondersteunen maar kunnen elkaar ook tegenwerken. Vooruitgang in economische ontwikkeling (SDG 8) kan bijvoorbeeld zowel een negatief als positief effect hebben op vele andere SDGs. Bovendien lijkt het neoliberalisme als uitgangspunt van de globalisering aan herziening toe. Denkers als Rodrik laten zien dat de neoliberale globalisering is doorgeschoten en dat we op zoek moeten naar nieuwe modellen en theorieën.

Vraag 7 van 9 **Verdienvermogen van Nederland**

De overkoepelende ambitie is om de export- en investeringspositie van Nederland versterken zodat we in 2030 meer aan het buitenland verdienen en daardoor meer banen genereren. Via handel leveren wij een actieve bijdrage aan het realiseren van de SDG's.

Het kabinet wil werken aan eerlijke vrijhandel, verduurzaming en aanpassing van het handelssysteem aan de nieuwe economie (o.a. digitalisering) en een proactieve handelsagenda neerleggen om de internationale positie van ondernemend Nederland te versterken. Het kabinet wil investeren in markttoegang voor Nederlandse bedrijven en strategische positionering op bestaande markten en groeimarkten. Nederlandse bedrijven en kennisinstellingen krijgen hulp om de kansen te pakken die de Duurzame Ontwikkelingsdoelen bieden. De ontwikkeling en uitvoering van een nieuwe gezamenlijke publiek-private internationaliseringsstrategie zal leiden tot effectievere handelsbevordering om de groeiende concurrentie het hoofd te bieden en kansen te verzilveren.

Ondersteuning innovatieve oplossingen
Nederland heeft veel potentieel in huis om innovatieve én betaalbare oplossingen te bieden

op het terrein van water, voedsel, smart cities, circulaire economie, stedelijke ontwikkeling, duurzame energie, logistiek en gezondheidszorg mede door inzet van nieuwe technologieën zoals nanotechnologie, robotica en fotonica en gebruik van big data, blockchain en kunstmatige intelligentie.

Vraag 7: Met welke innovatieve en creatieve oplossingen en op welke terreinen zou de overheid het bedrijfsleven en kennisinstellingen nog beter kunnen ondersteunen om wereldwijd kennis en kunde te vermarkten?

Veel van de kennis en kunde komt voort uit de keten van fundamenteel, strategisch, toegepast en innovatiegericht onderzoek. Hierbij moet ervoor gewaakt worden dat uitsluitend wordt ingezet op innovatie op het hoogste technologische niveau, maar er ook aandacht is voor frugal innovations. Ook deze innovaties kunnen kansen bieden voor het Nederlandse bedrijfsleven. In veel gevallen is echter nog een extra stap nodig om de innovaties die uit onderzoek voortkomen op te schalen of te vermarkten. Een financiële prikkel zou die extra stap kunnen ondersteunen, zoals in de vorm van *proof-of-concept* subsidies.

Vraag 8 van 9

Excellente dienstverlening

Dit kabinet wil een proactieve handelsagenda presenteren om bedrijven en kennisinstellingen te helpen toegang te krijgen tot markten die voor hen belangrijk zijn. Dat lukt alleen met excellente economische dienstverlening en diplomatie en een actieve handelspolitiek. Elke ondernemer die wil internationaliseren moet kunnen rekenen op steun van de overheid op het gebied van informatie- en advies, financiering en dienstverlening wereldwijd.

Vraag 8: Hoe kan het bedrijfsleven en in het bijzonder het MKB op alle noodzakelijke punten beter worden ondersteund in het traject van internationalisering, en op welke markten verdient dit een extra steun in de rug?

In veel gevallen zou het bedrijfsleven kunnen optrekken met de Nederlandse kennissector. Kennisinstellingen beschikken over belangrijke wetenschappelijke en alumninetwerken in vele landen die ook het bedrijfsleven zouden kunnen benutten. Door samenwerking tussen bedrijfsleven en kennissector kunnen ook industrial doctorates of postdocs een rol vervullen in het verbinden van het Nederlandse bedrijfsleven en economische netwerken in ontwikkelingslanden.

Vraag 9 van 9

Vraag 9: Heeft u naast uw inbreng op bovenstaande vragen nog andere aanbevelingen op het gebied van Buitenlands handel en Ontwikkelingssamenwerking?

Zie hiervoor het eerste deel van deze brief.